
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2007 (год. XVI), ISSN 0861-7902

Ирис ХИПФЛ

ЗА ХИБРИДНОСТТА НА МИГРАНТСКАТА ЛИТЕРАТУРА. РОМАНЪТ НА ДИМИТРЕ ДИНЕВ “АНГЕЛСКИ ЕЗИЦИ”

Der folgende Beitrag versucht eine Antwort auf die Frage zu geben, wie Literatur von Migranten ihr Potenzial sprachlicher und kultureller Mehrfachzugehörigkeit nutzen kann. Die Entwicklung der österreichischen Migrantenliteratur wird einleitend überblickt. Anhand von Dimitré Dinevs Roman Engelszungen ist die an Homi K. Bhabhas postkolonialer Theorie angelehnte These zu belegen, dass Migrantenliteratur maßgeblich durch Hybridität und Grenzüberschreitung geprägt ist, und zwar hinsichtlich Inhalt, Sprache, Genres und der Position des Autors im literarischen Feld. Durch die literarisch vollzogene Verbindung von Gegensätzen wird in Dinevs Roman exemplarisch der performative Charakter von Konzepten wie Kultur, Identität oder Nation vorgeführt. Damit vermag Migrantenliteratur die Stabilität von Identitäten und monolinguale Konzepte wie 'Nationalliteratur' infrage zu stellen und Grenzräume als dynamische Verhandlungsräume zwischen verschiedenen Kulturen einer globalisierten Welt ins Zentrum zu rücken.

1. Увод

С романа си *Ангелски езици*¹ роденият през 1968 г. в Пловдив Димитре Динев постига през 2003 г. сензационен успех сред немско-езичната публика. През 1990 г. Динев бяга във Виена, издържа се трудно със случайна, непостоянна работа, следва философия и руска филология и започва да пише на немски. Първо се появяват сценарии и пиеси, а през 2000 г. Динев спечелва наградата на конкурса “Писане между културите”. През 2001 г. той публикува сборника с разкази *Надписът*, през 2003 г. романа *Ангелски езици* в издателство “Дойтике”, а през 2005 г. следващия

том разкази *Светлина над главата*. С това младият български автор заявява претенциите си за трайно място в историята на австрийската литература, където, наред с колеги като Дорон Рабиновичи (род. в Тел Авив), Владимир Верлиб (род. в Ленинград, днес Санкт Петербург) или Радек Кнап (род. във Варшава), става един от представителите на т.нар. “мигрантска литература”²².

Макар че това е едно много оспорвано понятие, аз все пак се придържам към него и го използвам в смисъл на литературата на автори, израснали в контекста на радикалната смяна на културите, най-често свързана и със смяната на езика. През деветдесетте години понятието „мигрантска литература” замести понятието “литература на гастарбайтерите”, която се занимаваше предимно с условията на труд на заселниците и проблематизираше тяхното периферно място в обществото. Етикетът “мигрантска литература” маркира произведения, за чието класифициране определяща е не трудовата миграция като тематика, а биографията на мигрант (Rösch, 18). Следователно научното изследване на мигрантската литература се ориентира не по темата за миграцията, а се занимава с литературата на автори мигранти дори когато миграцията не е тема на произведенията им (Пак там, 35).

В последните години, с обръщането на литературознанието към въпросите на културологията, заниманията с мигрантската литература станаха по-интензивни. Освен това междуременно се наложи убеждението, че националните и монолингвистични концепции за словесното творчество са остарели и че трябва да се държи сметка за интернационалните измерения на немскоезичната литература. При все това в академичен дискурс, а и в литературния живот, литературата от мигранти все още заема маргинална позиция.

В последващото изложение бих искала след кратък преглед на развитието на австрийската мигрантска литература да се занимаем с въпроса как литературата на мигрантите може да използва потенциала на своята езикова и културна мултипринадлежност. Изхождайки от постколониалната теория на Хоми Баба за “третото пространство”, ще онагледа това посредством романа на Димитре Динев *Ангелски езици*. Моята централна теза гласи: Мигрантската литература е белязана от хибридность, при което както на тематично, езиково и образно ниво, така и по отношение на личността на самия автор и на неговото място в съвременния литературен живот роля играят хибридните идентичности и мултипринадлежността, които съществуват в едно “междинно пространство”.

2. Развитие и специфика на австрийската мигрантска литература

Историческият преглед на най-новата мигрантска литература в Австрия съдържа относително малко фактология. Началото поставят пиещите имигранти на 80-те години, чиито литературни текстове тогава се публикуваха под наслова “литература на гастарбайтерите”. Авторите, които произхождаха предимно от кръга на имигриралите от 70-те години насам чуждестранни работници в сферата на промишлеността, са заемали една много периферна позиция.

Еманципацията им – не само в Австрия, а и в цялото германско пространство – е преминала през няколко крайъгълни камъка. Важно събитие е учредяването на наградата “Адалберт фон Шамисо”, единствената награда за не немски автори, която от 1985 г. се присъжда от Баварската академия на изкуствата в Мюнхен и се финансира от Фондация “Роберт Бош”, като Голямата награда е дотирана с 15 000 евро, а Поощрителната награда – със 7000 евро. Това е награда за автори, чийто майчин език и културен произход не са немски и чието творчество представлява важен принос в немскоезичната литература. Наред с вече назованите Кнап, Верглиб и Динев (Поощрителна награда за 2005 г.) към носителите на наградата от последните години се числят също Илия Троянов и Феридун Заимоглу (род. в Болу, Турция). Освен това през 2001 г. към Техническият университет в Дрезден бе открита доцентура под наслова “Поетиката на Шамисо”, като нейн последен титуляр бе Владимир Верглиб. Следващ преломен момент в еманципацията на мигрантската литература в немскоезичното пространство бе първото присъждане на наградата “Ингеборг Бахман” през 1991 г. на не немскоезичен автор: това е родената в Източен Анадол Емине Севги Йоздамар. И накрая президентският пост в ПЕН (2000 – 2002 г.) на иранеця Саид маркира още една стъпка към признанието за немскоезичните автори с чуждестранен произход (Kucher, 5).

Предимно от 90-те години насам все по-често широка известност придобиват автори-имигранти, които произхождат най-вече от поколението на преселниците след 1989 г. Те са поощрявани от писател(к)и, които проявяват интерес към аспектите на чуждото, респ. на културните контакти: от Мило Дор, Барбара Фришмут или Ерик Хакл. Възникнаха специални антологии, издателства и проекти, като за интересуващия ни тук Димитре Динев най-важна роля играе културният център Амерлингхаус във Виена. От 1995 г. там се организира ежеседмична писателска работилница за имигранти, от която две години по-късно произлиза основаното от Криста Щипингер малко издателство “edition exil”. Там Динев публикува първия

си сборник разкази *Надписът*, след като през 2000 г. печели дотираната с 13 000 евро литературна награда “Писане между културите”, която от 1997 г. се присъжда на автори имигранти или произхождащи от малцинствата в Австрия (Stippinger, 11).

Докато през 70-те и 80-те години заселници като Радек Кнап или Владимир Вертлиб навлязоха доста непринудено в австрийската литература, за авторите, преселили се през 90-те години, имигрантският статут беше далеч по-определящ. Това се отнася до много автори от бивша Югославия, от Близкия Изток и Африка, както и до второто поколение заселници от Турция. Тези автори винаги са се намирали и се намират в конфликтната ситуация между приемането и изолацията. Докато пътят от положението встрани може да бъде тежък и дълъг, приемането на пишещите имигранти веднага щом те направят бестселър, рязко се обръща в тяхна полза. Тогава с охота се говори за австрийски автори от “чуждестранен произход”.

Каква е ролята на мигрантската литература в контекста на немскоезичната литература? Препратката към автори като Франц Кафка, Елиас Канети, Юра Зойфер или Адалберт фон Шамисо води до констатацията, че немскоезична литература като монокултура никога не е имало. В епохата на глобалната мобилност мигрантската литература може да бъде видяна не само като транс-национален, но и като пост-национален въпрос. Обичайните представи за националната литература междувременно силно се промениха и ще продължат да се променят. Така например австрийският автор Карл-Маркус Гаус в своето програмно есе *Mir san die Kümmele-Österreich*³, рецензия на стихотворение от автора с турски произход Шенол Аккълъч, пледира за “креолизация” на националната литература и за по-осъзнато дву- или многоезичие (Gauß). Основният въпрос при това е: Доколко текстовете на мигранти могат да използват своя езиковокултурен потенциал и произхода си от чужда култура?

Тук наблюдаваме един специфичен спектър от теми и език. Като тематика често на преден план са въпросът за националната идентичност, съприкосновението между новата и старата култура и преосмислянето на собственото минало. Много от авторите обаче се съпротивляват срещу “каталогизирането” им като “литература на потърпевшите”: “Трябва да престанем да бъдем вечните обекти на интеграция, като се посветим на други наболели теми от съвременето” (Ерджумент Айтач) (ORF ON Science). А езиковият свързващ момент за авторите с не немски майчин език е обстоятелството, че всички те са научили немски до степен на перфектно владение и боравят свободно със стилистичните регистри. Поетичният почерк в техните произведения обхваща от поетично-асоциативен през ироничен до изчистено-фактологичен стил.

3. Теоретичен фон: “third space” на Хоми Баба

Изследователският дискурс към мигрантската литература се основава на теоретичните разработки на Хоми Баба и най-вече на концепциите му за хибридността и междинните пространства от т.нар. “Postcolonial Studies” (Burtcher-Bechter, 276-283). Наистина постколониалните литературни теории, водещи началото си от *Ориентализмът* на Едуард Саид (1978), се занимават предимно с англофонска и франкофонска литература, която директно или индиректно има отношение към бившите колонии на тези империи или която е създадена в бившите британски или френски колонии. Но наред с това чрез засилващите се миграционни движения и резултиращите от тях мултикултурно променени общества текстовете на мигрантите също се превръщат в основен предмет за тези изследвания. Докато роденият в Йерусалим и израснал в Египет Саид, позовавайки се на теорията за дискурса на Фуко, се занимава повече с колониалното в канонически текстове, то за произхождащия от Бомбай литературовед Хоми К. Баба предмет на изследване, наред със съвременните автори от някога колонизирани страни, са и текстовете на мигранти. За него централен е въпросът за пропагандираната от имперските сили хомогенност на идентичности, култури или нации, която той иска да разбие, за да открие места, където могат да се разгърнат интеркултурните различия и взаимодействия.

В постколониалния и глобализиран свят, в който е немислимо да не се отчита опитът от миграцията, ненакърненият модел за родина и идентичност е отживелица. Вместо това хората са все по-силно белязани от принадлежността си към различни (повече от една) държави, така че националистичните дискурси и в литературата са нестабилни (Пак там, 283). Централно понятие за Х. Баба е хибридността – хибридните идентичности съществуват в междинното пространство, в една нестабилна и динамична позиция на “in-between”. Като “трето пространство (third space)” това междинно пространство е място на перманентно договаряне. Дефиницията на Х. Баба за “междинното”, респ. “третото пространство”, разбира срещата, конфронтацията и кръстосването на различни култури като поле, в което границите се преодоляват и контактът между културните различия може да бъде използван продуктивно, за да възникне нещо ново – ново място или нова област.

Отгук мигрантската литература добива възможността да навлезе в междинни литературни пространства, различни от установените високо развити култури. Там се практикува хетерогенно, неконвенционално писане с органично присъща амбивалентност, която произлиза от свързането, а

не от обединяването или отстраняването на противоречията. Разработено като естетическа концепция и осъществено в литературния текст, свързването на противоречията може да бъде тълкувано като конституиране на собствена идентичност и субективизация, върху която същевременно се формира поетическата идентичност на субектите. С оглед на творчеството на Димитре Динев като начало бихме могли да изтъкнем неговата фантазия и удоволствието от измислицата, определящи тясната му близост с магическия реализъм.

Концепции като култура, идентичност или нация имат перформативен характер, т.е. те никога не могат да бъдат в покой, а са обект на постоянно интересубективно доуточняване в “третото пространство”, като отново и отново са изложени на последващи модификации (Schweiger). Тази незавършеност и неокончателност задава един субверсивен потенциал, който отличава и образите у Димитре Динев. Неговите текстове показват тъкмо такива преминавания на границата и онези различни процеси на конструиране на идентичност. Въз основа на имигрантския си статус героите на Динев отново и отново трябва да проблематизират собствените си личностни проекции.

4. Хибридность и преминаване на граници в романа на Димитре Динев *Ангелски езици*

Експозицията на романа е лесно обозрима. На 30 декември 2001 г. на Централните виенски гробища се срещат двама българи, Светльо и Искрен. Срещата става на гроба на сърбина Миро, който преди смъртта си се е просветлил от престъпник в светец и сега е последната надежда за бегълците. Динев разпростира на 550 страници и през целия XX век житейските истории на двете фамилии, като личните съдби са втъкани в историята на България и Европа. Това, че той описва личния живот като функция от историята, може да се дължи и на съдбата му на емигрант: да се родиш в една определена страна, която по-късно да напуснеш. Фамилните истории на протагонистите Светльо Апостолов и Искрен Младенов препадат към множество паралелни истории, състоящи се от многобройни сюжетни линии, герои и епизоди. След падането на комунизма двамата са емигрирали на Запад и в крайна сметка се озовават във Виена.

Животът между културите принуждава Светльо и Искрен непрестанно да търсят идентичността си. Те първо трябва да дефинират мястото си в обществото. Битието на изгнаника за Едуард Саид се характеризира по следния начин: обичайният живот в новата среда се сблъсква със спомена за живота в другата среда, като тези пластове са еднакво

жизнени и актуални в съзнанието на протагониста. Мисълта за това носи удоволствие: контрапунктовото съвместно съществуване може да смекчи прекалено строгите преценки и да повиши усещането за разбиране на новата култура. Емиграцията впрочем никога не е състояние на задоволство, уют и сигурност, а е винаги номадска, децентрирана и контрапунктова; тъкмо е свикнал човек с нещо, и отново се появяват бъдещите безпокойство центробежни сили (Said, 186).

При Димитре Динев това се проявява в “удоволствието на двойната перспектива на странника” (Schweiger). Тя създава един творчески, естетически и общественорепублически потенциал на състоянието да бъдеш едновременно и тук, и там, т. е. една позиция, която не е фиксирана. Но заедно с това се усещат и болезнените следи на номадския живот, опасното положение на беглеца и неговата несигурна идентичност.

Централни в прозата на Димитре Динев са преминаванията на границата в няколко отношения:

1. Съдържателно. Това е животът между различните страни и с различни идентичности, както и чрез осцилирането между противоположните полюси ‘сън’ и ‘действителност’, ‘преживяно’ и ‘спомнено’, ‘сегашност’ и ‘минало’, както и ‘живот’ и ‘смърт’.

2. Жанрово. Пасажи, които са близо до магическия реализъм, се сменят с реалистичните ситуации на бегълците и с традицията на устния разказ. Последният е използван преди всичко в епизодите, когато циганката Султаница е потърсена за съвет, защото Светльо отказва да говори (Е, 156). Различният начин да разказваш, “тази отсечка между устата и перото, точно това прави разликата между Изтока и Запада”, казва Динев (Büsem). С това той има предвид, че в източноевропейските страни “всичко [...] се случва много по-непосредствено, не се анализира така дълбоко, в България не получаващ аналитичен отговор, а ти разказват една история като отговор” (Пак там).

3. Езиково. В крайна сметка, като напуска родния си език и пише на немски, Динев е прекосил и тази комуникативна бариера. Писането на чужд език представлява за автора една не за подценяване добавена стойност на интеркултурната компетенция, тъй като го принуждава да редуцира и да съгъства, да поетизира:

Препоръчвам на всеки автор поне веднъж да напише нещо на друг език. Едва чрез този експеримент става ясно от колко малко думи всъщност се нуждае човек, за да може да изрази, да разкаже нещо. (ЛИК)

Това е така, защото:

Човекът превежда не думи, а съдържания и настроения. Онова, което не мога да трансферирам, не мога да пренеса, го оставям на род-

ното му място и си казвам: Тогава навярно не е важно, не е достатъчно съществено, не е общочовешко, не се докосва до същността на нещата. [...] Сърцата ни не говорят чужди езици, те навсякъде бият еднакво (Пак там).

Същевременно писането на чужд език дава възможност за по-непринуден достъп до езиковия материал. Така например в прозата на Динев важна роля играят алитерациите, инверсиите, иронията или асоциативните семантични полета:

Ein Bad und ein Bett wünschte er sich auch. Also Bad, Bett und Bares war alles, was er sich wünschte. (Той искаше също и баня и легло. Значи баня, легло и пари в брой беше всичко, което той искаше.);

Iskren dachte gleich an Agop. Gut war Agop, ein Armenier war Agop, ein Bad und ein Bett hatte Agop. (Искрен веднага си помисли за Агоп. Агоп беше добър, Агоп беше арменец, Агоп имаше баня и легло.) (Е, 25)

Същото важи и за семантичното поле “звездна нощ” при посещението на Светльо в казиното (Е, 15). Както виждаме от приведените примери, стилистичните ефекти, използвани в текста на чуждия за автора немски език, невинаги могат да се преведат директно на родния му език.

В съдържателно-тематично отношение “български експорти” се откриват на следните семантични нива: религия и вяра, мъртви и гробища, както и окултизъм и чудо. Експлицитно в хибридни пространства са етаблирани тематичните комплекси миграция, идентичност (преди всичко по отношение на имената), граници и (физически) преминавания на границата, както и фантазията като “трето пространство”. Какво значение имат за литературата на мигрантите границите и тематичните и езикови фантазии като пространство на интеркултурен синтез, изразява ясно кюрдският автор Седат Демирдегмез:

Темата, която ме интересува при писането, са границите. Винаги в моя живот границите са били препятствие. Физически граници и морални граници в главата. [...] Опитвам се да превода ориенталските елементи в даден европейски език. [...] С моята литература бих искал да подтикна хората към мислене по един фантастичен начин. В Австрия хората мислят твърде механично. На хората в Австрия им липсват фантазии, а пък животът не може да се повтори, за да получат хората нови фантазии и чувства. (ORF ON Science)

Животът между различните пространства се демонстрира особено ясно с помощта на идентичностите на тримата главни герои в *Ангелски езици*. Всички те по различен начин са бегълци и прекосяващи границите хора: животът на Искрен още преди емиграцията му показва нестабилност,

неговата идентичност е перформативна. Още в детската градина той и приятелката му си сменят имената: той става Коко, а Лена – Лили (Е, 218). Тази игра с идентичности по-късно се превръща в необходимост. След 1989 г. той напуска България и отначало води номадски живот – пътува като грък износител на овче сирене под името Ставрос Папаксенос за Берлин, появява се в Мюнхен с италиански паспорт като Вито Берти, в крайна сметка се озовава във Виена. Неговите смени на идентичността имат очевидно прагматичен мотив, тъй като пазят него, беглеца, поради съмнителни сделки, от полицията. Искрен показва, че идентичността се купува: чисто външните белези като брада и притежаването на паспорт определят „лицето” за пред другите. А нещата у него самия изглеждат съвсем иначе, доколкото в гърдите на италианския гражданин Вито Берти бие сърцето на Искрен Младенов:

Но пък кой на този свят се интересува от сърцата на хората. Пред закона документите са много по-важни. Все едно е какво сърце имаш, обаче не и какъв паспорт. Искрен имаше точния и сърцето му биеше толкова спокойно, както могат да бият само сърцата на хора, на които не им трябват визи за повечето места по света. (Е, 218)

Тоест “вътрешната идентичност” е стабилна и непроменима, но не е гарантирана от външната. Когато във Виена Искрен заедно с един руснак държат клиника, в която, както те твърдят, лекуват с помощта на един генератор и постигат чудеса, един пациент, който е всичко друго, но не и доволен от загубата на състоянието си в полза на двамата “лекари”, слага бомба и взривява клиниката. Искрен отново е издирван от полицията, отново един от неговите животи – в случая на Вито Берти – е провален.

Животът му беше нацепен на малки парченца, нямаше сили да ги събира. Уморен беше. Внезапно почувства в себе си цялата умора на трите съществувания. Не можеше да върви вече. Влезе в една обществена тоалетна, заключи се в една кабина и започна едно след друго да ги оплаква (Е, 506).

С фрагментаризацията е достигната крайната точка на перформативното съществуване на Искрен. Наред с това в *Ангелски езици* могат да се открият и други конструирани идентичности (Schweiger).

Нестабилността на имената като външен белег на идентичността се проявява също и в промените в имената на самите автори с имигрантско минало. Като Мило Дор и Димитре Динев – всъщност Димитър Динев – променя името си, за да достигне до по-голяма аудитория. Освен това значението на имената на неговите главни герои – Искрен и Светльо – изобщо не отговаря на техните истински характери.

Следваща вариация на хибридната идентичност е образът на Миро, който израства без родители и от самото начало е безотечественик, който навсякъде се чувства едновременно като у дома си и само като гостенин: “Без значение къде отивам, аз съм си у дома. Без значение къде пристигам, аз съм гост” (Е, 10). Сутеньорството и нелегалната търговия с хора между Виена и Балканите го прави заможен бизнесмен. След смъртта си той е погребан “в една от най-видните алеи на Централните виенски гробища” (Е, 7), тъй като от престъпник се е превърнал в ангел за имигрантите, ангел, който ги снабдява с разрешителни за престой и работа. И като ангел Миро остава без място между небето и земята, между Виена и Балканите. Образът на Миро вече не е закрепен еднозначно в едно реалистично повествователно пространство, а носи чергите на приказност. Срещу него е безсилен и законът, а помощта му произтича само от вярата в неговата мощ.

Светльо, за разлика от Искрен и Миро, води сенчестото съществуване на беглеца. Той няма виза и в нощта на 24-и срещу 25-и декември 1990 преминава нелегално от Чехия в Австрия. Там се захваща със случайна, непостоянна работа на черния пазар на труда. Несигурността на съществуването му води до невъзможност да завързва познанства и да артикулира себе си. Така Светльо преживява нещо, което сам Димитре Динев е преживял: “Емигрантът мисли преди всичко друго за това как да оживее и чак след това – ако му остане време – размишлява и за самия себе си [...]” (ЛИК). За първи път Светльо успява да избяга от това мълчание едва след посещението си при Миро: Той разказва на приятелката си от университета Натали за семейството си, разказва вицове и истории от времето на баба си и дядо си и техните родители. На въпроса, какво е правил през последните единадесет години, той впрочем не може да отговори, тъй като през това време не е преживявал никакви истории и съответно няма индивидуална история. Имигрантското му битие се е редуцирало основно до търсенето на работа. Приоритетите в живота му са показани и на гърба на каргите за игра, които той носи със себе си. На първата карта е адресът на Българския културен институт в Прага, на втората – указание как се стига до бежанския лагер Траискирхен, а на третата – лапидарното изречение: “Търся работа.” (Е, 598). Изолацията и поставянето извън закона редуцират живота на бегълците до елементарното преживяване и търсенето на работа.

Сенчестото съществуване, наложено от нелегалния живот, води до загуба на индивидуалността. Едва на гроба на Миро сенките си възвръщат индивидуалните черти:

Можеше да се наблюдава как хора от различни народности отново и отново идваха на гроба му, постояваха малко пред него и хвърляха

несигурните си сенки върху надгробната плоча. След това отново си ги вземаха, поставяха на тяхно място цветя и тръгваха. Сенките им сякаш бяха станали много по-крепки и плътни, а лицата им по-светли. (Е, 11)

Това, че вярата в силата на ангела дава субстанция, надежда и увереност в себе си, придава на романа в известна степен приказно-фантазни черти. Конструкциите на идентичности, обрисувани в *Ангелски езици*, съществуват равнопоставено една до друга. Става дума за един разказ за различните възможности за живот в чужбина.

Наред с преминаването на границите на идентичността в романа са третираны и много други мотиви, разиграваци се в пресечните пространства на различни сфери. Например обвързването на индивидуалните житейски истории с историята на XX век, историята на България и Европа, както и конфликтите между бащи и синове. Мотивът за неверния език се сменя в конфликта между бащи и синове. Бащите на Искрен и Светльо, на Младен и Йордан говорят невярно. Светльо реагира на това, като онемява, той спира да говори като реакция на комунистическия пропаганден език. Първото му изречение след това е субверсивно: “Другарят Живков ака от горе и от долу” (Е, 160). В казармата, когато преживява следващия репресивен режим, той отново онемява, следва онемяването му във Виена, когато е неспособен да говори за битието си на беглец. Едва думите на любовта съумяват да развържат отново езика му.

Така мотивът за езика като анатомичен орган (Zunge) препраща към три неща: езика на любовта, реализиран от Натали и Светльо, езика на вярата и надеждата, който говори Миро, и езика на хората, който от устата на бащите Йордан и Младен звучи невярно и неразбираемо. Така мотивът за езика (Zunge) може да бъде разгълкуван с оглед на представата за *ангелски езици* в описанието на любовта в Глава 13 от Първо послание на св. ап. Павел до коринтяните:

1. Да говоря всички езици човешки и дори ангелски, щом любов нямам, ще бъда мед, що звънти, или кимвал, що звезка. 2. Да имам пророчески дар и да зная всички тайни, да имам пълно знание за всички неща и такава силна вяра, че да мога и планини да преместя, – щом любов нямам, нищо не съм. 3. И да раздам всичкия си имот, да предам и тялото си на изгаряне, – щом любов нямам, нищо ме не ползува. 4. Любовта е дълготърпелива, пълна с благодост, любовта не завижда, любовта се не превъзнася, не се гордее, 5. не безчинства, не дири своето, не се сърди, зло не мисли, 6. на неправда се не радва, а се радва на истина; 7. всичко извинява, на всичко върва, на всичко се надява, всичко претърпява. 8. Любовта никога не отпада, а другите дарби, ако са пророчества, ще престанат, ако са езици,

ще замлъкнат, ако са знание, ще изчезнат. 9. Защото донейде знаем и донейде пророчестваме; [...] 13. А сега остават тия три: вяра, надежда, любов; но по-голяма от тях е любовта⁴.

В романа на Димитре Динев *Ангелски езици* като универсални теми, които разрушават границата между мигранти и немигранти, се открояват мотивите любов, стремеж към щастие, провал и надежда. На това равнище произходът и езикът вече нямат значение, сами по себе си те представляват едно “трето пространство” на срещата. Накрая побеждава любовта, тъй като приятелката на Светльо от университета, Натали, пише на четвъртата карта, асото купа: “Влюбих се в теб” (Е, 598). Любовта обединява вирulentните на езиково-културно равнище противоречия и хибридни гранични преживявания, тъй като тя познава само един език:

Веднага след това езиците в устата му станаха два, и така беше добре, защото никой човек досега не беше съумявал да говори с два езика. Всяка дума е възпрепятствана, и своята, и чуждата, всяка, която попадне помежду им и се опита да развали играта, играта на две приближили се много близо една до друга души. (Е, 598)

5. Обобщение

Както романът на Динев, така и неговата позиция в литературата, а и представата на автора за самия себе си са дефинирани като пресечна сфера между различни пространства. Той се смята като българско-немски автор и тълкува понятието за “родина” посредством социалните връзки: “Чувствам се там у дома си, където са приятелите ми, където обичам и съм обичан – тоест както в тази страна, така и в другата” (Stuiber). Също така и романът му *Ангелски езици* е едновременно австрийски и български, един роман, който помогна България да се приближи от периферията към центъра на Европа. Той иска да осветли настоящето на Европа от две страни:

Едно настояще от безкрайни тръгвания и пристигания и граници, към които само се гледа. Едно настояще, в което отдавна вече няма нищо чуждо освен самите закони, които постоянно произвеждат непознатост и отчуждение (Пак там).

Едноизмерното обвързване с произхода на мигрантите се оказва заблуждаващо и контрапродуктивно, тъй като решаващ е езикът, на който се пише. Точно така мигрантската литература съумява да се огнесе критично и да премахне етническото маркиране на литературни творци – та те все пак пишат на езика на съответната страна, която ги е приела, или по-точно казано: страната на техния избор. При това обаче страната, от

която произхождат, винаги присъства като фон и решително влияе върху литературната продукция: “Всеки емигрант е посланик на своята държава, всеки е мост между два свята, по който се осъществява един непрекъснат обмен” (ЛИК). За Динев България е неговата майка, а Австрия – неговата любима (Пак там). Един автор с миграционен фон винаги се характеризира с мултипринадлежност, която малко или много може да даде отражение върху текстовете му. В *Ангелски езици* на Динев показаните тук специфични моменти се случват много силно и на различни равнища.

Така прекриването на географски, културни и езикови граници разкрива също и един политически и естетически потенциал: границите могат да се направят видими, да се поставят под въпрос и да се преместят. Впрочем за пишещия имигрант трудно се оказва извоюването на позиция на литературния пазар без обвързване с тематичния комплекс на миграцията и на преосмислянето на собствената биография. Както вече бе отбелязано в началото, понятието мигрантска литература е подходящо като политическо-социологическо понятие, и то за всички, които споделят съдбата на мигранта. Но то не допуска заключения относно естетически похвати и специфичната форма на текстовете. Това би било равнозначно на нивелиране, както например, ако вземем да говорим за “същността на австрийската литература”. В много по-голяма степен приносят на мигрантската литература се състои в следното: Точно чрез значимия тематичен, езиков и образен елемент на хибридность, която чрез културната и езикова мултипринадлежност се разпростира и върху личността на автора, могат критично да бъдат проблематизирани и дискутирани представите за монолитна идентичност и концепции от рода на ‘националната литература’. Така мигрантската литература носи потенциала да посочи нови перспективи за немскоезичната литература и литературознание.

БЕЛЕЖКИ

¹ Обект на статията е немскоезичното издание на романа *Dimitre Dinev, Engelszungen, Wien: Deuticke 2003*, а не преводът му на български език, издаден през 2006 г. от издателство “Рива”: *Димитър Динев, Ангелски езици. Изд. “Рива”, С., 2006*. По тази причина, а и защото това допълнително подкрепя тезата на авторката, тук запазваме немската форма на името на Динев. – Б. пр.

² В немскоезичното литературознание с термина се обозначава предимно литературната продукция на автори, имигрирали в Германия и Австрия след 1950 г. – Б. пр.

³ “Mir san die Kümmel-Österreicher” – австр. диал. “Ние сме турците-австрийци”. (*Kümmel* = пейоративно за “турчин”) – Б. пр.

⁴ Цит. по: Библия, сиреч книгите на Свешеното писание на Вехтия и Новия завет. Изд. на Св. Синод. София, 1993 – Б. пр.

Превод от немски: Елена Димитрова

ЛИТЕРАТУРА

Dimitré Dinev: Engelszungen. 3. Aufl. Wien: Deuticke 2006. (Цитатите със сила „Е” в текста са по това издание и в мой превод – Б. пр.)

Beate Burtscher-Bechter: Diskursanalytisch-kontextuelle Theorien. In: Martin Sexl (Hg.): Einführung in die Literaturtheorie. Wien: Facultas 2004, S. 257-288.

Die Bibel nach der Übersetzung Martin Luthers. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 1984.

Dimitré Dinev: Die Intimität der Geschichte. Ein Interview aus der bulgarischen Zeitschrift LIK. In: Der Hammer. Die Zeitung der Alten Schmiede Nr. 9 (11/05), S. 3-4.

Dimitré Dinev im Gespräch mit Dr. Eberhard Büssem. In: BR Alpha Forum, 30.5.2005, URL: http://www.br-online.de/alpha/forum/vor0505/20050530_i.shtml [Zugriff: 12.3.2007].

Karl-Markus Gauß: Mir san die Kümmel-Österreicher. In: Die Presse, 25./26.3.2000, Beilage: Spectrum, S. I-II.

Primus-Heinz Kucher: zwischenweltsprachen. Schreibende ImmigrantInnen in Österreich seit den 90er Jahren. Eine Bestandsaufnahme. In: Ausblicke 17/8 (2003), H. 2, S. 5-10.

ORF ON Science: Literatur in Österreich: Die Generation der „Zugereisten”, 5.10.2005, URL: <http://science.orf.at/science/gastgeber/141119> [Zugriff: 12.3.2007].

Heidi Rösch: Migrationsliteratur im interkulturellen Kontext. Eine didaktische Studie zur Literatur von Aras Ören, Aysel Özakin, Franco Biondi und Rafik Schami. Frankfurt a. M.: Verlag für interkulturelle Kommunikation 1992.

Edward W. Said: Reflections on Exile. In: Edward W. Said: Reflexion on Exile and Other Literary and Cultural Essays. London: Granta 2000, S. 173-186.

Hannes Schweiger: Entgrenzungen. Der bulgarisch-österreichische Autor Dimitré Dinev im Kontext der MigrantInnenliteratur. In: TRANS. Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften 15 (2004), URL: http://www.inst.at/trans/15Nr/03_1/schweiger15.htm [Zugriff: 11.3.2007].

Christa Stippinger: schreiben zwischen den kulturen. In: Ausblicke 17/8 (2003), H. 2, S. 11-12.

Peter Stuiber: West-östlicher Dinev. In: Die Presse, 19.9.2003.